

УДК 159.95

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.4-2.16>**В. О. Проніна**магістр психології,
психолог-консультант
Центр гармонійного розвитку «Work&Play»

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЖІНКИ В РЕАЛІЗАЦІЇ МАТЕРИНСЬКОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті розкриваються результати порівняльного аналізу мотиваційної сфери жінки в реалізації материнської поведінки. Проблема мотивації на сьогодні є однією з найскладніших проблем психологічної науки, що впливає із самої природи мотивації людської поведінки, загальної складності світобудови, в якій розвивається особистість, та неможливості на сучасному етапі розвитку науки найбільш точно та надійно діагностувати мотиваційну сферу, описати всі її складові частини та врахувати всі чинники, які впливають на формування певної поведінки особистості.

Ситуація, яка склалася у вивченні мотивації людини, дозволяє водночас розширяти теоретико-методологічний пошук та прискіпливо вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки в масиві емпіричних даних шляхом багаторазової апробації психодіагностичних методик на різних вибірках змінних. Це підкріплюється запитом психологічної практики, яка потребує ефективного психодіагностичного інструментарію в питаннях мотивації поведінки особистості, яка може впливати як на всю сім'ю, так, зокрема, і на розвиток дитини.

Сучасні дослідження мотивації пропонують як вельми різні теоретико-методологічні підходи вивчення цієї проблеми, так і різний діагностичний інструментарій, вибір якого здійснюється в рамках обраної методології. У нашому дослідженні був обраний методологічний концепт мотиваційної сфери, складовими частинами якого є мотиви, установки, цінності, потреби, смисли. Для проведення діагностики були використані суб'єктивні опитувальники. У цій статті висвітлюються результати діагностики особливостей установок, потреб та цінностей.

Для дослідження було відібрано 189 жінок, 84 з яких є матерями, а 105 ще не мали дітей. За результатами порівняльного аналізу була виявлена різниця в особливостях змісту мотиваційної сфери в жінок двох груп. Найбільше дві групи жінок відрізняються за ставленням до самостійності власної (майбутньої) дитини, за прагненням до власної самостійності та активної життєвої позиції. Для продовження дослідження змісту мотиваційної сфери матерів є цікавим застосування проєктивних методик збору даних, які зможуть викрити неусвідомлені мотиви та смисли поведінки матерів.

Ключові слова: материнство, мотивація, мотиваційна сфера, жінки, суб'єктивні методики, порівняльний аналіз, установки, потреби, цінності.

Постановка проблеми. Мотивація постає одним із найбільш складних для вивчення феноменів психічної діяльності людини. Сьогодні серед українських та закордонних дослідників продовжуються дискусії з приводу розроблення валідного та надійного діагностичного інструментарію для вивчення мотивів людської поведінки. Для питань психологічної практики це має високе значення, особливо у сфері психологічного супроводу материнства [1]. Вельми необхідним є для сучасного практичного психолога володіти такими психодіагностичними техніками, які б швидко та повно відображали зміст мотиваційної сфери жінки в реалізації материнської поведінки. Для вирішення цієї проблеми необхідним є продовження розроблень, удосконалення та апробація як суб'єктивних, так і проєктивних методик діагностики мотиваційної сфери жінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження батьківської поведінки вивчають як шляхи її практичної корекції у випадку ство-

рення несприятливих сімейних обставин для розвитку та виховання дітей, так і особистісні чинники, які впливають на реалізацію батьківської поведінки в контексті соціо-культуральних особливостей суспільства (О.М. Васильченко, О.А. Чаркіна, І.М. Трубавіна) [2; 3; 4]. Однією з визначальних концепцій на сьогодні є свідоме батьківство, яке забезпечує готовність до піклування над дітьми на різних етапах розвитку дитини, зокрема задовго до її появи у житті батьків, через усвідомлення власних мотивів батьківства (Т.В. Павлова, О.В. Івачевська) [5; 6]. З іншого боку, мотивація як особистісний феномен вивчається сучасними дослідниками в соціо-культуральних умовах [7]. Водночас феномен мотивації досліджується як окреме психічне явище (N. Baumann, M. Kazén, M. Quirin, S. L. Koole, A. Kurt, D. L. Paulhus) [8; 9] та як мотиваційна сфера (Г.О. Балл, О.Ф. Іванова) [10; 11], складовими частинами якої визначають особистісні смисли, потреби, цінності, установки в залежності від обраного теоретико-методоло-

гічного підходу, що, врешті, складає актуальність дослідження мотиваційної сфери жінки в реалізації материнської поведінки.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Вивчення мотивів формування певної материнської поведінки жінки у взаємодії з дитиною на різних онтогенетичних етапах розвитку вже зрілої особистості є перспективним як із теоретичного, так і з практичного погляду. Умови сучасного мінливого світу, віковий період дорослості, особливості внутрішнього світу впливають на формування материнської поведінки, що визначає подальший розвиток дитини в сім'ї. Сучасний психодіагностичний інструментарій вміщує в собі суб'єктивні та проєктивні методики діагностики мотиваційної сфери особистості. Проте результати його апробації повинні відповідати сучасним викликам психологічної теорії та практики, що зумовлює постійну необхідність вдосконалення психодіагностичних методик для вивчення мотиваційної сфери особистості.

Метою статті є наведення результатів порівняльного емпіричного дослідження мотиваційної сфери жінки в реалізації материнської поведінки, які були отримані шляхом використання суб'єктивних психодіагностичних опитувальників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні психологічні дослідження мотивації пов'язані з виявленням впливу об'єктивного світу на формування внутрішньої картини світу особистості, елементи якої, врешті, стають мотивами поведінки, яка реалізується у відповідних сферах життя. Із цього випливає, що будь-які характеристики об'єктивного світу, наприклад, особливості суспільства, у якому знаходиться особистість, його норми та традиції, положення особистості у цьому суспільстві – можуть визначати мотиви поведінки. Тому для планування емпіричного дослідження мотиваційної сфери можна обрати такий дизайн, де незалежною змінною виступатиме психічне явище, що відобразить зміст внутрішнього світу особистості та буде щільно та наочно взаємодіяти з оточуючим об'єктивним світом. Поведінкова сфера особистості оптимально відповідає зазначеним експериментальним вимогам.

Для визначення наявності певних особливостей у мотиваційній сфері матерів був проведений порівняльний аналіз даних емпіричної вибірки матерів із контрольною вибіркою жінок, які ще не мали дітей. Для збору емпіричних даних були обрані три суб'єктивні методики: методика вивчення батьківських установок (Parental Attitude Research Instrument – PARI) Е. С. Шефер і Р. К. Белл в адаптації Т.В. Нецчерет [12], методика «Рівень співвідношення цінності і доступності в різних життєвих сферах» О.Б. Фанталової, методика для діагностики актуальних потреб особи-

стості О.В. Капцова. Загальна вибірка досліджуваних складала 189 жінок. Були відібрані дорослі жінки у віковому періоді розквіту за віковою періодизацією В.Ф. Моргуна та Н.Ю. Ткачової (від 31 до 40 років включно). Із них 84 жінки є матерями (В1), 105 жінок ще не мали дітей (В2).

Зібрані дані були виміряні в рангових шкалах, тому, враховуючи всі особливості експериментальних вибірок (непараметричні, мають ненормальний розподіл, незалежні), для проведення порівняльного аналізу даних обираємо U-критерій Манна-Уїтні для визначення різниці в отриманих рангових змінних за кожною з методик між двома групами досліджуваних. Для розрахунку критичного значення U-критерія Манна-Уїтні ($U_{кр.}$) [13] були використані ступені вільності ($df = 187$) та критичне значення t-критерія Стьюдента ($t_{кр.} = 1,972$ на рівні значущості $p < 0,05$). Статистичне оброблення та графічне зображення результатів проводилися з використанням програми Microsoft Excel та пакета статистичних програм IBM SPSS Statistics 21.0.

Розглянемо результати порівнювального аналізу даних двох вибірок за методикою PARI, які подолали критичні значення $U_{кр.}$ на рівні значущості $p = 0,0001$ (табл. 1).

Побудуємо коробковий графік (box plot) для зображення різниці змінних у двох групах досліджуваних за шкалою «Пригнічення волі» (рис. 1).

Наявні медіани, положення верхніх та нижніх квартилей дозволяють відразу припустити, що матері більш схильні зкерувувати ініціативу дитини, контролювати її поведінку, ніж це готові робити жінки без дітей, які, навпаки, припускають, що будуть надавати достатню свободу розвитку дитині. Цікавим є те, що обидві ці установки суб'єктивно спостережуються жінками двох груп, тож виникає питання, чи не переоцінюють матері власну авторитарність над дитиною та наскільки вплинули цінності та світогляд на жінок, які ще не мали дітей, на їх готовність давати дитині свободу в розвитку.

Розглянемо результати порівнювального аналізу даних двох вибірок за методикою О.В. Капцова, які подолали критичні значення $U_{кр.}$ на рівні значущості $p = 0,0001$ (табл. 2).

Побудуємо коробковий графік для зображення різниці змінних у двох групах досліджуваних за шкалою «Потреба в активності та готовності до майбутнього» (рис. 2).

Незважаючи на отримані викиди у групі матерів, за медіанами та положенням верхніх та нижніх квартилей можна зробити висновок, що потреба в активності та готовності до майбутнього в матерів незадоволена більше, ніж у жінок без дітей, що може свідчити про такий спосіб організації життя, коли певний тип активності, наприклад соціальний, не реалізується. У той же час матері

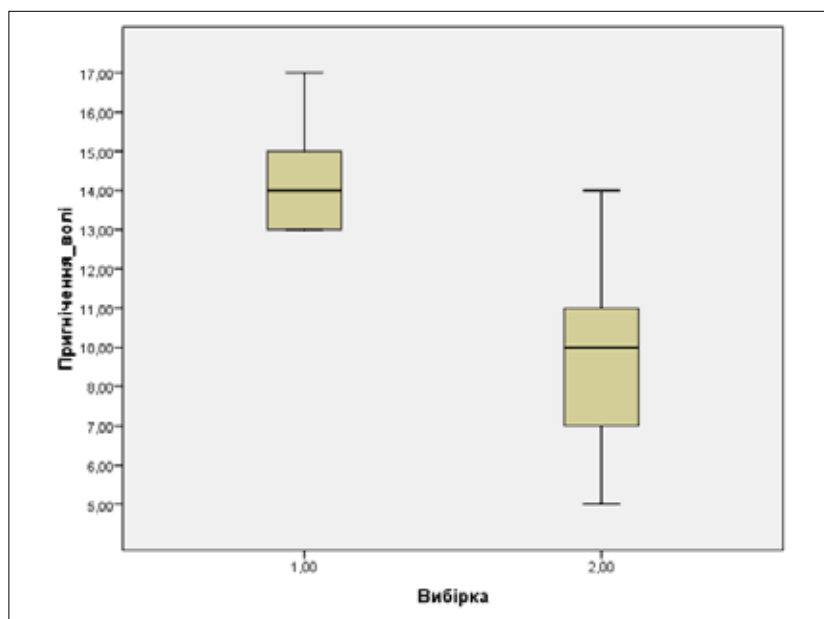

Рис. 1. Різниця між змінними за шкалою «Пригнічення волі» між двома групами жінок

Таблиця 1

Результати порівняльного аналізу двох вибірок за методикою PARI

№ з/п	Шкала	Медіана		U-критерій Манна-Уїтні	z-значення p-рівня	Значущість за методом Монте-Карло
		B1	B2			
1	Вербалізація	12	13	936,50	9,295	p = 0,0001
2	Надмірне піклування	14	12	626,50	10,124	p = 0,0001
3	Залежність від родини	15	12	867,00	9,481	p = 0,0001
4	Пригнічення волі	14	10	192,50	11,286	p = 0,0001
5	Побоювання образити	10	13	216,00	11,223	p = 0,0001
6	Сімейні конфлікти	12	10	1930,00	6,636	p = 0,0001
7	Дратівливість	12	10	1965,50	6,541	p = 0,0001
8	Виключення позасімейних впливів	12	13	1040,00	9,018	p = 0,0001
9	Байдужість чоловіка	10	15	277,00	11,060	p = 0,0001
10	Домінування матері	14	12	1177,00	8,651	p = 0,0001
11	Надмірне втручання у внутрішній світ дитини	13	12	835,00	9,567	p = 0,0001
12	Несамостійність матері	10	13	143,00	11,418	p = 0,0001

Таблиця 2

Результати порівняльного аналізу двох вибірок за методикою О.В. Капцова

№ з/п	Шкала	Медіана		U-критерій Манна-Уїтні	z-значення p-рівня	Значущість за методом Монте-Карло
		B1	B2			
1	Потреба в емоційному спілкуванні	5	11	2081,50	6,231	p = 0,0001
2	Орієнтаційна потреба та потреба у свободі	7	11	2074,00	6,251	p = 0,0001
3	Потреба в активності та готовності до майбутнього	10	2	1247,00	8,464	p = 0,0001
4	Потреба в домінуванні	10	2	1548,50	7,657	p = 0,0001
5	Потреба в досягненні	2	8	2062,50	6,282	p = 0,0001
6	Потреба в емоційному насиченні	2	10	836,00	9,564	p = 0,0001
7	Потреба в статусі	2	7	2773,50	4,379	p = 0,0001
8	Потреба бути особистістю	6	11	2005,50	6,434	p = 0,0001
9	Соціальні потреби	4	7	1282,00	8,370	p = 0,0001
10	Трудові потреби	5	8	1785,00	7,024	p = 0,0001
11	Комунікативні потреби	5	9	1300,50	8,321	p = 0,0001
12	Рекреаційні потреби	7	5	2428,50	5,302	p = 0,0001
13	Управлінські потреби	7	5	3121,50	3,448	p = 0,0001

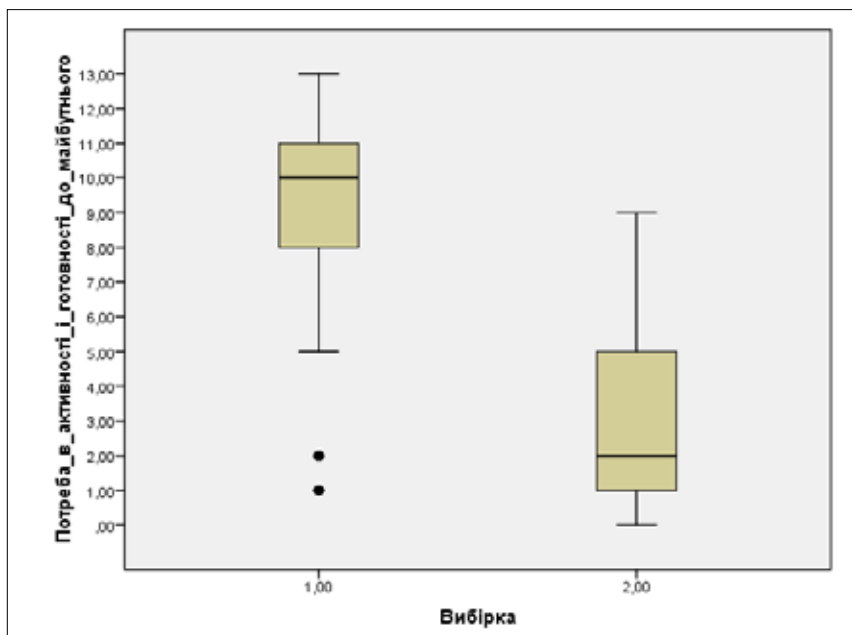

Рис. 2. Різниця між змінними за шкалою «Потреба в активності та готовності до майбутнього» між двома групами жінок

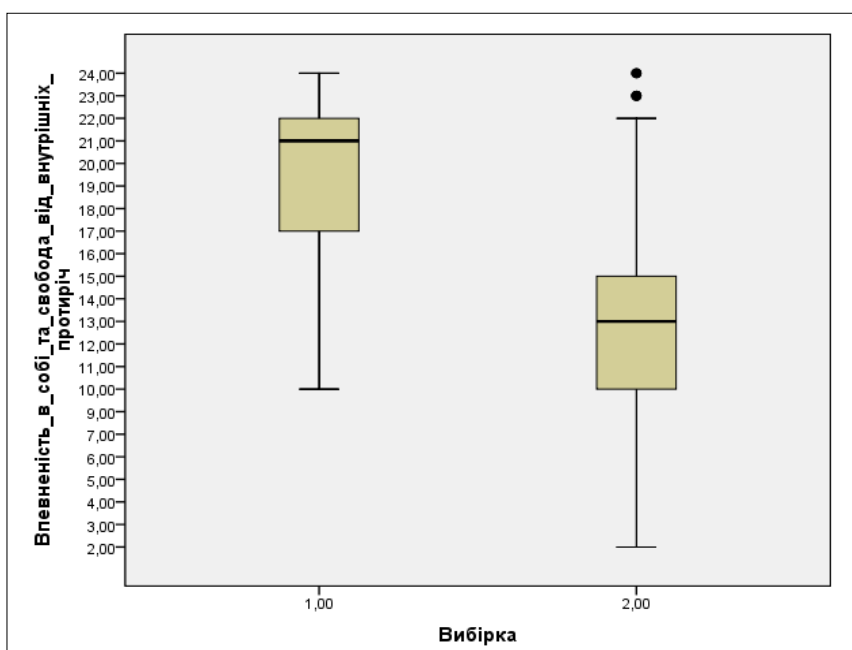

Рис. 3. Різниця між змінними за шкалою «Впевненість у собі та свобода від внутрішніх протиріч» між двома групами жінок

Таблиця 3

Результати порівняльного аналізу двох вибірок за методикою О.Б. Фанталової

№ з/п	Шкала	Медіана		U-критерій Манна-Уїтні	z-значення p-рівня	Значущість за методом Монте-Карло
		B1	B2			
1	Активне та діяльне життя	13	17	3098,50	3,510	p = 0,0001
2	Краса природи та мистецтва	13	11	3095,50	3,518	p = 0,0001
3	Матеріально забезпечене життя	15	21	2735,00	4,482	p = 0,0001
4	Наявність хороших та вірних друзів	22	13	770,00	9,740	p = 0,0001
5	Впевненість у собі та свобода від внутрішніх протиріч	20,5	13	1351,00	8,186	p = 0,0001
6	Свобода як незалежність у вчинках та діях	13	16	2646,00	4,720	p = 0,0001
7	Творчість та можливість творчої діяльності	7	13	2095,00	6,195	p = 0,0001

більш зосереджені на сьогоднішні, не вибудовуючи реальні плани на майбутнє, що може пояснюватися великою кількістю завдань на теперішній час і є цікавим з огляду на особливості сприйняття часової перспективи в матерів.

Розглянемо результати порівнювального аналізу даних двох вибірок за методикою О.Б. Фанталової, які подолали критичні значення $U_{кр}$ на рівні значущості $p = 0,0001$ (табл. 3).

Побудуємо коробковий графік для зображення різниці змінних у двох групах досліджуваних за шкалою «Впевненість у собі та свобода від внутрішніх протиріч» (рис. 3).

На графі дуже помітна широка варіативність змінних у групі жінок за рахунок високого положення верхнього квартиля та викидів, які сягають верхнього квартиля групи матерів, проте медіани двох груп вельми відрізняються, що викликає неможливість для матерів знайти шлях бути незалежною, тоді як у вибірці жінок змінні розподіляються вельми рівномірно: деякі жінки не шукають самостійності, інша частина жінок вже досягла балансу, може розраховувати на себе та має впевненість у собі, а інші, як і матері, прагнуть незалежності та впевненості, але ще не знають, як їх віднайти.

Висновки дослідження та перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі. За результатами емпіричного дослідження мотиваційної сфери жінок у реалізації материнської поведінки було підтверджено, що матері мають певні особливості у змісті мотиваційної сфери, що, врешті, може впливати на стиль виховання дитини та її розвиток. Це може пояснюватися тим, що особливості суспільства, сімейних обставин та внутрішнього світу особистості визначають зміст мотиваційної сфери особистості. Для перевірки цього припущення цікавим є застосування проєктивних методик дослідження мотиваційної сфери особистості, які дозволять виключити соціальну бажаність у відповідях досліджуваних та розкриють неусвідомлені шари мотиваційної сфери особистості.

Література:

1. Кошонько Г.А. Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини. *Збірник наукових праць НАДПС України ім. Б. Хмельницького*. 2010. № 53. С. 191–194.
2. Васильченко О.М. Репродуктивна ідентичність у структурі Я-концепції осіб зрілого віку. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Т. 19. С. 86–96.
3. Чаркіна О.А. Реконструктивна психотерапія як засіб подолання репродуктивних дисфункцій у жінок. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2014. № 1(2). С. 173–181.
4. Трубавіна І.М. Усвідомлене і відповідальне батьківство: спільне і відмінне. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 13(4). С. 96–101.
5. Павлова Т.В. Психологические детерминанты формирования представлений личности о родительстве : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01. Москва, 2012. 21 с.
6. Івачевська О.В. Психологічний ракурс вивчення репродуктивної мотивації жінок молодого віку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. 2017. Вип. 5. Т. 1. С. 61–67.
7. Шелехов І.Л., Булатова Т.А., Петрова М.Ю. Женщины 20-35 лет как субъекты репродуктивного поведения: предпосылки к формированию внутриличностного конфликта. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2013. № 11(139). С. 119–123.
8. Kazén, M., Quirin, M. The integration of motivation and volition in Personality Systems Interactions (PSI) theory. *Why people do the things they do: Building on Julius Kuhl's contributions to the psychology of motivation and volition* / N. Baumann, M. Kazén, M. Quirin, & S. L. Koole (Eds.). Göttingen : Hogrefe, 2018. P. 15–30.
9. Kurt A., Paulhus D. L. Moderators of the adaptiveness of self-enhancement: Operationalization, motivational domain, adjustment facet, and evaluator. *Journal of Research in Personality*. 2008. Т. 42. № 4. С. 839–853.
10. Балл Г.А. Уровневые модели категориально-понятийного аппарата как методологические инструменты в персонологии. *Личность и ее жизненный мир : материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, посвященной 20-летию факультета психологии ОмГУ им. Ф.М. Достоевского (Омск, 3-4 октября 2013 г.) / под ред. Л.И. Дементий*. Омск : Изд-во Ом. гос. ун-та, 2013. С. 9–14.
11. Іванова О.Ф., Свиначенко Ю.В. Особливості ціннісно-мотиваційної сфери жінок, які мають та не мають дітей. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія*. 2012. № 50. С. 114–116.
12. Психологические тесты / под ред. А.А. Карелина. Москва : Издательство ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. Т. 2. 248 с.
13. Grissom, R. J., & Kim, J. J. (2012). *Effect sizes for research: Univariate and multivariate applications*. (2nd ed.). New York, NY : Taylor & Francis.

Pronina V. O. Comparative analysis of motivational sphere of a woman in the implementation of maternal behavior

The article reveals the results of comparative analysis of the motivational sphere of a woman in the realization of maternal behavior. The problem of motivation for today is one of the most difficult problems of psychological science, which arises from the nature of motivation of human behavior, the general complexity of the world in which the individual develops and the inability at the present stage of the development of science most accurately and reliably diagnose the motivational sphere, to describe all factors that influence the formation of certain personality behavior.

The situation in the study of human motivation allows, at the same time, to expand the theoretical and methodological search and to thoroughly build causations in the array of empirical data by repeated testing of psychodiagnostic methods on different samples of variables. This is underpinned by a demand of psychological practice that requires an effective psychodiagnostic toolkit to study personality behavior that can affect both the whole family and, in particular, the child's development.

Modern studies of motivation offer very different theoretical and methodological approaches to the study of this problem, as well as different diagnostic tools, the choice of which is made within the chosen methodology. In our study, a methodological concept of the motivational sphere was chosen, whose components are motives, attitudes, values, needs, meanings. Subjective questionnaires were used for diagnosis. This article covers the results of diagnostics of attitudes, needs and values.

189 women were selected for the study, 84 of whom were mothers and 105 had no children. According to the results of the comparative analysis, the difference in the content of the motivational sphere of women of the two groups was revealed. At most two groups of women differ in their attitude towards the independence of their own (future) child, in their desire for their own independence and active life position. To continue exploring the content of motivational sphere of mothers, it is interesting to use projective data collection techniques that can expose unconscious motives and meanings of mothers' behavior.

Key words: *motherhood, motivation, motivational sphere, women, subjective methods, comparative analysis, attitudes, needs, values.*